

CARTER

Bachelier
Paris Lando

Alma of the

Watercolour and graphite

MATER

MATER

de Nerea Bella García

és un projecte produït pel Consorci de Museus
de la Comunitat Valenciana
a través de la convocatòria Reset.

Relectures de gènere i multiculturalitat
en col·laboració amb el MACVAC

per a les que són, van ser y seran *matres*¹

¹Nominatiu plural del llatí *mater, matris* [f.]; mare

MATER

Un projecte produït pel Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana a través de la convocatòria *Reset. Relectures de gènere i multiculturalitat*, 2019-2020, en col·laboració amb el MACVAC

Exposició inaugurada el 17 de desembre de 2022

Textos: Nerea Bella García

Disseny i maquetació: Raquel Adrián Ventura

Imatges originals: Nerea Bella García i Raquel Adrián Ventura

Imatges d'obra: CIDA, Centre Internacional de Documentació Artística
Vicente Aguilera Cerni; VEGAP, Visual Entidad de Gestión de Artistas
Plásticos

Edita: Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana i Museu d'Art Contemporani Vicent Aguilera Cerni de Vilafamés

Impressió: Algráfic Almassora

ISBN: 978-84-09-46646-7

Dipòsit legal: CS 915-2022

9 Mater al paper

15 Mater al museu

17_ Presentació

20_ Reflexió

36_ Interacció

44_ Exposició

47 Textos en castellano

48_ Mater en el papel

50_ Mater en el museo

51_ Presentación

53_ Reflexión

54_ Interacción

57_ Exposición

Mater al paper

Ací trobem les primeres idees, la teoria de la qual beu i naix el projecte. També els objectius i les expectatives que teníem abans d'abordar-lo. Què volem fer amb Mater?

«La història iconogràfica de la maternitat parla inevitablement de la relació entre les dones i el poder personal i polític de l'home» (Bosco, 2015).

Mater és un projecte que busca oferir, com diu el nom de la convocatòria en la qual s'inscriu –*Reset. Relectures de gènere i multiculturalitat*, del Consorci de Museus de la Generalitat Valenciana–, relectures sobre la maternitat. Per a això donarem veu, tornarem a posar en el centre, a les mares, de les quals sempre han parlat, però en tercera persona, sense escoltar les seues experiències –recordant al títol del llibre *Sempre han parlat per nosaltres*, de Najat el Hachmi. Amb

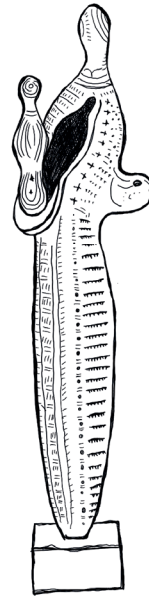
Mater volem extraure de l'àmbit privat la qüestió de la maternitat i les seues protagonistes, siguen artistes o no, per a *apropiar-nos* d'un espai tan públic com és un museu. Mitjançant quatre activitats diferents –presentació, reflexió, interacció i exposició– hem tractat de crear un lloc de convivència, una tribu, en què diverses mares han pogut compartir vivències, ser escoltades i a través de les experiències personals, de la subjectivitat individual, han anat construint un discurs col·lectiu.

Si volem respondre una de les qüestions centrals del feminisme –d'on prové la desigualtat?– haurem d'analitzar, necessàriament, la

maternitat i com ha anat evolucionant la seua representació. Al meu parer, fer una anàlisi i revisió crítiques de les produccions culturals a propòsit de la maternitat és enormement útil, atès que aquest fet ha suposat l'excusa perfecta per a mantenir les dones lligades a l'àmbit privat, amb totes les desigualtats i formes de dependència –polítiques, econòmiques, socials– que comporta. Al seu torn, aquest fet genera discursos polítics, mites i altres productes que justifiquen i legitimen aquestes desigualtats; afavorint la ideologia patriarcal i transformant les *qüestions de fet*, realitats, en *qüestions de dret*, que converteix en universals i necessàries (Marín, 1996: 101-103).

Amb l'arribada del feminisme i les noves representacions que naixen amb aquest, s'intenta situar les dones al centre, donant-les el protagonisme obligat. Ella no és un mer úter, tampoc l'abnegada criadora; és la proposta més sincera, mancada de tota idealització i endolciment. També, des del feminisme, s'aposta per diferents models de mater/paternitats, lliures d'estereotips sexistes, que van més enllà de la biologia i demostren que una maternitat, embaràs, lactància, criança... subversives, feministes, són possibles. Però el reduccionisme i l'apropiació patriarcal de la figura de la mare encara és un repte al qual avui ens enfrontem. A parer meu, no podem deixar que això ocorregui, ja que la maternitat, com hem dit,

és més que gestar. És necessari posar en valor la figura de la mare, que encara és invisible en molts aspectes i presenta molts reptes. Això és, precisament, el que volem fer amb aquest projecte: donar veu a les mares perquè oferisquen la seua perspectiva sobre com es pot veure l'art, concretament, sobre una selecció d'obres que pertanyen al fons del Museu de Vilafamés i que estan relacionades amb la maternitat.

Nerea Bella García, dibuix de la *Maternitat* d'Alberto, 2022

Aquest projecte s'orienta, principalment, cap a les mares; encara que també cap a qualsevol persona que s'hi involucre per raó de la seua activitat: l'exposició o les xarxes socials. Està dirigit a qualsevol persona que siga mare o que s'interesse per la maternitat

i el maternatge. No sols s'adreça a les dones que han sigut mares biològiques, sinó a les persones que –independentment de la seua identitat de gènere– han maternat, que han format part activa de la criança; persones que volen ser mares i que, per les seues circumstàncies, siguen quines siguen, no ho són. En definitiva, a persones molt diverses.

Així mateix, un altre dels objectius que em porten a emprendre aquest projecte és oferir a les mares de la zona un espai de trobada. El museu i les seues obres passaran a actuar com a mediadors. Com moltes mares contem, la maternitat es troba, en alguns casos, marcada per la soledat. Especialment en les societats contemporànies, i, en contextos urbans, en què el ritme frenètic de la vida no ens deixa posar el focus en elles i en les seues criatures. Aquesta dinàmica es torna més agressiva quan la soledat és objectiva, ja que potser no hi ha una família pròxima, parella o altres xarxes de suport comunitari en les quals trobar suport. Encara que també pot sentir-se soledat subjectiva –pel fet de sentir-se qüestionades i criticades, o no comptar amb suport suficient. Tota aquesta càrrega –física i mental– que encara comporta la criança fa totalment necessari que hi haja infraestructures –formals i informals– de suport per a les mares. Llocs on sentir-se acompanyades. En aquest sentit, el museu passarà a convertir-se en la *seu* d'aquesta nova

tribu de mares que participaran en el projecte, i d'aquesta manera es generaran nous i diferents usos en un espai secularment masculinitzat. I és que, com reflexionava Linda Nochlin en l'article «Why have there been no great women artists?» (1971) no és que les dones siguem menys donades a l'art, sinó que les nostres institucions i l'educació fan pensar a algunes dones que els centres d'art no són els seus espais. De fet, en el mateix context de l'art contemporani algunes artistes manifesten els seus dubtes sobre el fet que les mares puguen arribar a ser grans artistes. Veiem que Marina Abramović, l'àvia de la performance, opina que:

Les dones no estan tan preparades per a sacrificar-se per l'art com els homes. Les dones volen tindre família i fills i, a més, dedicar-se a l'art. Però, sent dir-ho, això no és possible. Tenim un cos i, per a ser artista, cal consagrar-lo a això per complet. L'art exigeix el sacrifici de tot, inclosa la vida normal (cit. a Alonso, 2019).

En aquest cas, l'artista també creu que quan hom és mare s'abandona l'egoisme, perquè la maternitat és més prompte tot el contrari, i que per a ser artista i poder crear lliurement es necessita precisament això, egoisme, llibertat i temps complet. Encara que es fa des d'un punt de vista diferent de l'habitualment patriarcal, la conclusió és la de sempre: la

maternitat consumeix el temps de la mare i elimina altres possibles dedicacions, l'aboca a la soledat que esmentàvem.

Referències

ALONSO, Mónica (2019). «Arte, feminismo y maternidad», en *Arte y cultura visual: MAV. Artistas visuales españolas. Bienal. Miradas de mujeres*. Disponible en: <https://www.m-arteyculturavisual.com/2015/03/19/arte-feminismo-y-maternidad/>

BOSCO, Roberta (2015). «La maternidad como campo de batalla», en *El País. Cultura*. Disponible en: https://elpais.com/cultura/2015/08/25/actualidad/1440524957_995727.html

MARÍN TORRES, Joan M. (1996). «Mujer: Mito, tragedia y cotidianidad», en *Asparkia. Investigación feminista, núm. 6: Mujer, mujeres: arte y cultura*. Castellón: Universitat Jaume I, págs. 101-115.

NOCHLIN, Linda (1971). «Why Have There Been No Great Women Artists?» en *ArtNews, Art and Sexual Politics: Why Have There Been No Great Women Artists?*, B.HESS, THOMAS Y ELIZABETH C. BAKER (eds).

Mater al museu

La realitat del que ha sigut el projecte en passar de la idea a la materialitat, la trobada amb l'espai, el MACVAC, i tot el que allí hem fet. Què ha sigut finalment Mater?

Quan comença un projecte i passa del paper a la pantalla s'afronten, sempre amb il·lusió, diferents reptes. En el nostre cas, el repte principal, des del començament, era aconseguir mobilitzar les mares perquè se sumaren i foren part de *Mater*. La participació i la trobada comunitària pot resultar complexa, a vegades incompatible amb els nostres frenètics ritmes de vida. Aquesta situació i l'individualisme en què ens hem confinat encara més nosaltres mateixos arran de la pandèmia, eren els nostres cavalls de batalla. *Mater* no hauria pogut existir sense les mares.

En el nostre cas, la resposta a la crida a participar-hi ha sigut molt positiva. Un grup no gaire nombrós però molt actiu de persones hem gaudit enormement amb les activitats proposades i hem acabat dient: «hauríem de fer-ho més, llàstima que s'acabe, el temps m'ha passat volant». Em complau escriure que els objectius s'han complit. Hem generat discursos, hem compartit experiències, hem fet nostre l'espai que ens oferia el Museu de Vilafamés –acollidor i especial– i, especialment, ens hem conegut, reconegut i donat suport.

A través de les quatre activitats que detallarem més avant hem recorregut molts temes relacionats amb la maternitat i el seu reflex en l'art –pèrdua gestacional, conciliació, lactància, violència obstètrica. Inevitablement hem establert paral·lelismes entre la vivència pròpia i quotidiana i l'ideal de la maternitat, el discurs oficial, perpetuat en moltes ocasions a través de la cultura.

PRESENTACIÓ

En primer lloc, i amb la finalitat de conèixer-nos i reconèixer-nos, el projecte va començar amb unes jornades de presa de contacte a què vam convidar totes les persones que volien sumar-se a la idea. Per a això vam plantejar diverses activitats. Durant tot un primer cap de setmana vam poder gaudir d'una fira d'artesanes organitzada pel col·lectiu artístic local *Massa pa la carabassa*. Posteriorment, es va presentar el projecte i es van anunciar les activitats successives obertes a la participació. Finalment, dialogarem entorn d'un *chester* amb la matrona Isabel Barreda Simó. En aquesta activitat vam observar els paral·lelismes i diferències entre la perspectiva artístic-cultural i la sanitària en el camp de la maternitat i, concretament, en el part.

Passem a descriure ara amb una mica més de detall les dues activitats assenyalades: la fira i la trobada amb la matrona. Respecte a la primera, podem preguntar-nos per què aquest projecte va començar amb una fira d'artesanía. La idea la teníem clara: si el món de l'art ha estat atapeït (fins temps ben recents) de noms masculins, quan ens passem per una fira d'artesanía ens trobarem, principalment, amb dones. Són elles les qui encara segueixen més lligades a aquests treballs de creació manual. Mentre que els homes reben el rèdit intel·lectual que comporta el *gran art*, les dones prenen com a propi el quotidià, el que es fa lentament moltes vegades en espais pròxims al lloc de residència (quan no es fa en les mateixes cases). Trobem moltes artesanes que concilien aquest treball amb la maternitat. I en alguns casos, també, amb el seu treball principal,

la qual cosa dona lloc a una doble o triple jornada laboral.

En el nostre cas, amb la fira volíem lligar l'artesanía (i les dones que la realitzen) al gran art, al museu, obrir les portes, crear vincles i diluir fronteres. A més, volíem que el col·lectiu artístic de Vilafamés *Massa pa la carabassa*, fundat per dues artesanes locals, així com les persones que regularment acudeixen a les fires, se sentiren convidades al museu, que va obrir les portes tot el cap de setmana per a acollir-les. Artesania i art es trobaven, al cap i a la fi tots dos són mons en els quals les mans i el cor se situen com a puntes de fletxa de l'experiència.

D'altra banda, com dèiem, una altra de les activitats de la presentació del projecte es relacionava amb una presentació de la maternitat per una professional d'aquest camp. D'ací que es convidara a participar en *Mater* Isabel Barreda Simó, matrona, amb una llarga trajectòria professional, gerenta del Centre d'Educació Maternal «Mare» i fundadora de l'Associació de Suport a la Lactància Materna «Mamare». Amb ella vam fer un col·loqui en format *chester* en què vam parlar d'història de la maternitat i de la professió de les matrones, de violència obstètrica, de lactància, de la maternitat com a mercat de consum i de la idealització del part, i vam establir paral·lelismes entre la seua perspectiva, la sanitària, la nostra i l'artístico-cultural.

**PRESENTACIÓ
PROJECTE
MATER**

MAIG
10-14h /16-18:30
AL MACVAC,
VILAFAMÉS

Dissabte 28
a les 11:30h -
Xerrada
inaugural del
projecte.

Diumenge 29
a les 11h -
Chester amb la
matrona Isabel
Barreda Simó.

Fira d'artesanes
els dos dies,
al carrer
del MACVAC.
De 10:30 a 14h
i de 16 a 18:30h

Organitzada per:
MASSA PER
A LA CARABASSA

MACVAC
MUSEU D'ART I CULTURA DE VILAFAMÉS

ASSOCIACIÓ DE SUPORT A LA LACTÀNCIA MATERNA «MAMARE»

ASSOCIACIÓ DE SUPORT A LA LACTÀNCIA MATERNA «MAMARE»

**PRESENTACIÓ
PROJECTE
MATER**

**FIRA
D'ARTESANES**

Dissabte 28 i
Diumenge 29

Al carrer
del MACVAC
De 10:30 a 14h
i de 16 a 18:30h

Organitzada per:
MASSA PER
A LA CARABASSA

ASSOCIACIÓ DE SUPORT A LA LACTÀNCIA MATERNA «MAMARE»

ASSOCIACIÓ DE SUPORT A LA LACTÀNCIA MATERNA «MAMARE»

MACVAC
MUSEU D'ART I CULTURA DE VILAFAMÉS

Nerea Bella García, *dibuix del MACVAC*, 2022

El vídeo amb la xerrada completa amb la matrona Isabel Barreda està disponible en https://www.instagram.com/tv/cei0ixzpdpc/?utm_source=ig_web_copy_link.

REFLEXIÓ

Com sabem, la gran majoria d'obres icòniques de la història de l'art estan creades per homes. També són majoritàriament d'homes les obres que trobem al MACVAC, si bé en els últims anys s'ha produït un acostament entre les xifres. Entre els temes de l'art, la maternitat ha sigut una qüestió central, un tòpic àmpliament representat des de les primeres manifestacions artístiques fins avui. La història de les dones està inevitablement relacionada amb la història de la maternitat, perquè durant molts segles les dones hem sigut llegides, jutjades i valorades molt especialment en els rols de mare i esposa.

Els estudis sobre maternitat han sigut un tòpic central per a les teòriques

feministes des dels anys seixanta, ja que, encara hui dia, és un tema que genera nombroses incògnites i debats. Existeixen moltes maneres d'entendre la maternitat, moltes maternitats –igual que molts feminismes–, però des d'algunes parts del moviment encara continua havent-hi resistències cap a abraçar la maternitat, ja que aquesta ha sigut utilitzada en contra de la dona com a «excusa perfecta» per a, servint-se de la diferència sexual, mantindre-la en la alteritat absoluta, reclosa a l'àmbit privat.

La primera fase del nostre projecte, precisament, va consistir a abordar les obres del Museu que ens remetien a la maternitat, al mateix temps que a donar veu a les mateixes mares

per a interpretar-les. Les mares, amb testimoniatges propis i reflexions estètiques, van oferir un punt de vista diferent de l'hegemònic o del discurs oficial, en cas d'haver-hi un, de l'artista o els crítics d'art. Vam aconseguir un marc d'interacció amb l'art contemporani, un tipus d'art que moltes vegades és rebutjat pel fet de ser de difícil accés.

**PROJECTE
MATER**

REFLEXIÓ
Vine a generar
nous discursos
sobre art
i maternitat

**Dissabte
4 de juny**
a les 11h
Al MACVAC

WATER WATER WATER WATER WATER WATER

MACVAC

I és que les formes de l'avantguarda van expulsar del seu si el més conegut i convencional per a caure en uns paràmetres no fàcilment accessibles. El segle XX va aportar diferents tipus de narració formal, que van començar per la distorsió del color i la figura i que van continuar per l'abstracció i nombroses maneres d'expressió, sempre fora

de la convenció. En aquest sentit, encara que inicialment siga difícil aproximar-s'hi, també és cert que és capaç de suscitar espais d'àmplia reflexió en què les experiències vitals pròpies, els sentiments o els gustos guanyen més protagonisme i fan que la interpretació de l'obra siga única. Si alguna cosa és característica del canvi en el paradigma de l'art des de les avantguardes és que les noves formes ja no busquen mimetitzar la realitat sinó arribar a l'espectador i provocar-li sentiments d'allò més variats, apel·lar a la seua emotivitat, produir-li commoció o, fins i tot, enutjar-lo.

Les obres concretes que vam proposar per a la reflexió eren, naturalment – tenint en compte la naturalesa dels fons del museu– d'art contemporani, amb tot el que això comporta, tal com hem vist. Pertanyen, d'altra banda, a un context bastant delimitat: la majoria són del final del segle passat. Moltes d'aquestes, malgrat la seua modernitat, encara ens mostren una maternitat sublimada, delicada, suau i plàcida. No obstant això, unes altres ens mostren maternitats i figures femenines diferents, ens ofereixen diferents perspectives. Aquesta realitat va suscitar nombroses reflexions entre les participants que adjuntem a continuació.

«A mi em transmet pau, molta pau, em pareix que està molt tranquil·la. Ella i el seu fill a soles, sense que ningú més els moleste a la natura, a un paratge verd. Quasi sembla que està al paradís»

«Doncs a mi em genera inquietud, em pareix que ha quedat sola sense buscar-ho, que l'han abandonada i que ningú l'ajuda»

tendresa,
Naturaleza
Esperando

Les mares veuen a aquesta obra solitud, la diferència és que per a algunes aquesta solitud és plaent, desitjada, com si volgueren allunyar-se del món per tal de desconnectar i connectar amb la maternitat. Però, per a d'altres la solitud resulta una imposició, una presó, a l'aire lliure, de la que ja no poden fugir.

Isabel Villar

Mujer embarazada en un campo verde, 1969

**Nassio
Bayarri Lluch**
Mujer de Vega, 1984

«Pot ser una dona parint, no? En l'època que les dones encara paríem ajupides, en lloc d'en posició horitzontal. Inclús podria ser una dona parint a una cadira de parts o a un tamboret, com es feia a l'antiguitat»

Un parto en
una posició
més natural

Ana Navarrete Tudela

Como una llaga, 1991

«Jo veig molt clarament un cordó umbilical lligat a allò que sembla la bossa del fetus, però està connectat amb el cervell de la mare, amb la part més racional. Tal volta simbolitza la connexió amb el fill, que és tant física, durant el temps de gestació, com racional per tots els lligams que es desenvolupen durant la criança. La part de baix sembla una placenta, per la forma. Em recorda a la fotografia *El nacimiento de mi hija* de Ana Álvarez-Errecalde»

Vínculo y conexión

paperri de
pensaments,
overthinking

Manuel Salamanca Navarro

Remember Palestine, 1973

«Veig una mare fugint, fugint de la guerra, supose que la meua opinió està molt influenciada pel títol. La veig embarassada al mig mentre al seu voltant ocorren moltes coses, sembla que cauen bombes. També hi ha elements fà·lics, potser en referència al fet que en moltes ocasions l'origen de les guerres és masculí, guerres d'homes on les dones perden, per exemple, als fills»

«A mi em recorda a la guerra d'Ucraïna. Pense en les mares de lloguer, que ja es trobaven a una situació molt complexa, i com s'han vist involucrades a la guerra. En moltes ocasions els "pares d'intenció", com va passar a la pandèmia, han abandonat els fills, per no poder anar per ells, i elles ara han de fer-se càrrec. En altres se'ls ha protegit fins a donar a llum i després han estat de nou oblidades»

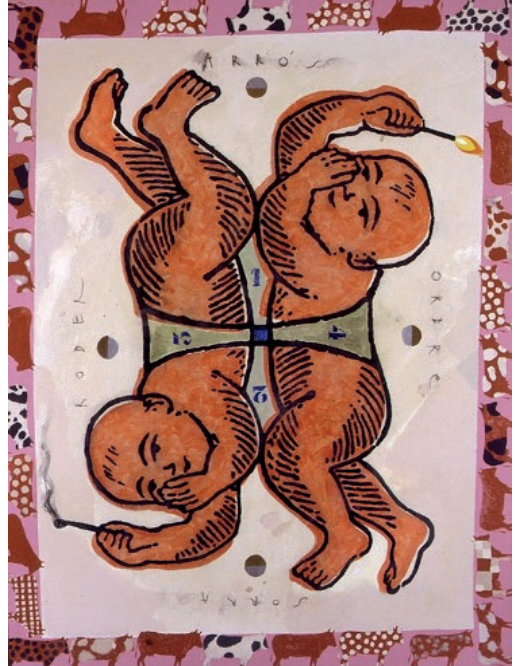
Vicente Ferrero Molina, *Maternidad*, 1976

«Potser una maternitat infantil, una jove que s'ha convertit en mare, però encara així continua sent una xiqueta. Tal volta és una germana que s'ha hagut de fer càrrec de la criatura. Una mirada cap amunt com si esperara algun tipus d'ajuda que no arribarà de la gent propera a ella. Les cues, els peus entrecruats, l'un sobre l'altre, cap a dintre, ens mostren aqueixa innocència que encara segueix en ella. Tot i que ara ha de cuidar a aqueix xiquet que l'agarra a la recerca de protecció»

A mi me parece que el niño tiene una actitud de protección hacia su mamá.

Artur Heras

2 CAPS, 4 COSSOS, 1999

«Crec que fa referència a un part de bessons i la mort d'un d'ells, que aquesta representada amb la flama encesa en el qual viu i apagada en el qual mor. També la creu que es forma entre els dos xiquets i la posició dels números, que emulen els moviments per a senyar-se, podria representar alguna cosa religiosa. A més l'esfera clara i fosca que ho envolta gira en sentit antihorari, com l'òrbita terrestre»

Yin y el yan

parto gemelar

M'ha recordat
al quadrot Sator,
i més! amb la creu
al mig.

vida i mort

«Em resulta una imatge absolutament sinistra, quasi sembla com si les parts del cos de la dona hagueren sigut separades, com si l'hagueren desmembrada i les parts estigueren ficades en cistelles de la compra, com els vegetals que l'acompanyen. Al meu entendre fent referència a la consumició del cos i l'essentialització de la dona, relacionant-la sempre amb la natura»

*vida, fruto,
naturaleza*

**Sixto Marco
Marco**

Sin título, 1976

Manolo Rodríguez Vázquez

Sin título, 1974

«Jo veig a la clàssica mare que porta tot el pes dels fills sobre els seus muscles, la criança, les cures... També la posició avançada de la cama crec que representa com encara, consumida, prima i mirant, com a l'escultura de Vicente Ferrero, cap amunt buscant ajuda, segueix cap avant. Una mare»

Un passeig a cavallet

viaje y vínculo

Una mamá cargando a un nene es: cuidar, cargar con refuerzo, si no puedes, yo te llevo.

Maria Àngels Feliu Feliu

Infidelitat, 1983

Una de les coses més interessants que va succeir en ficar-nos al davant d'aquesta obra és quina mirada rebien primer les espectadors. Mentre que les que encara no hem sigut mares, les filles, sentíem que qui ens mirava era la xiqueta les mares es veien interpel·lades per la dona al seu darrere.

«Jo crec que són tres diferents generacions de dones, la xiqueta al capdavant, l'àvia darrere i la mare al costat. La figura del darrere, masculina, em pareix sospitosa, algú que no està totalment present, tal volta un pare infidel, pel títol de l'obra»

La família de la xiqueta, els seus pilars són les dones de la família

«Re formar» una família.
Siento que el padre de la niña es el de detrás, el de delante es la nueva pareja.

*una maternidad
muy natural.*

Aquesta obra fou afegida per una de les participants del projecte, que en passar per davant ens va assenyalar que ens trobàvem enfront d'altra maternitat.

«Una maternitat molt natural, que podem veure en el camp. Un animal reposant mentre la seua cria comença a conèixer el món. Una imatge amable i càlida a la qual el color blanc dona aqueixa sensació marbre i atemporal, serena i règia»

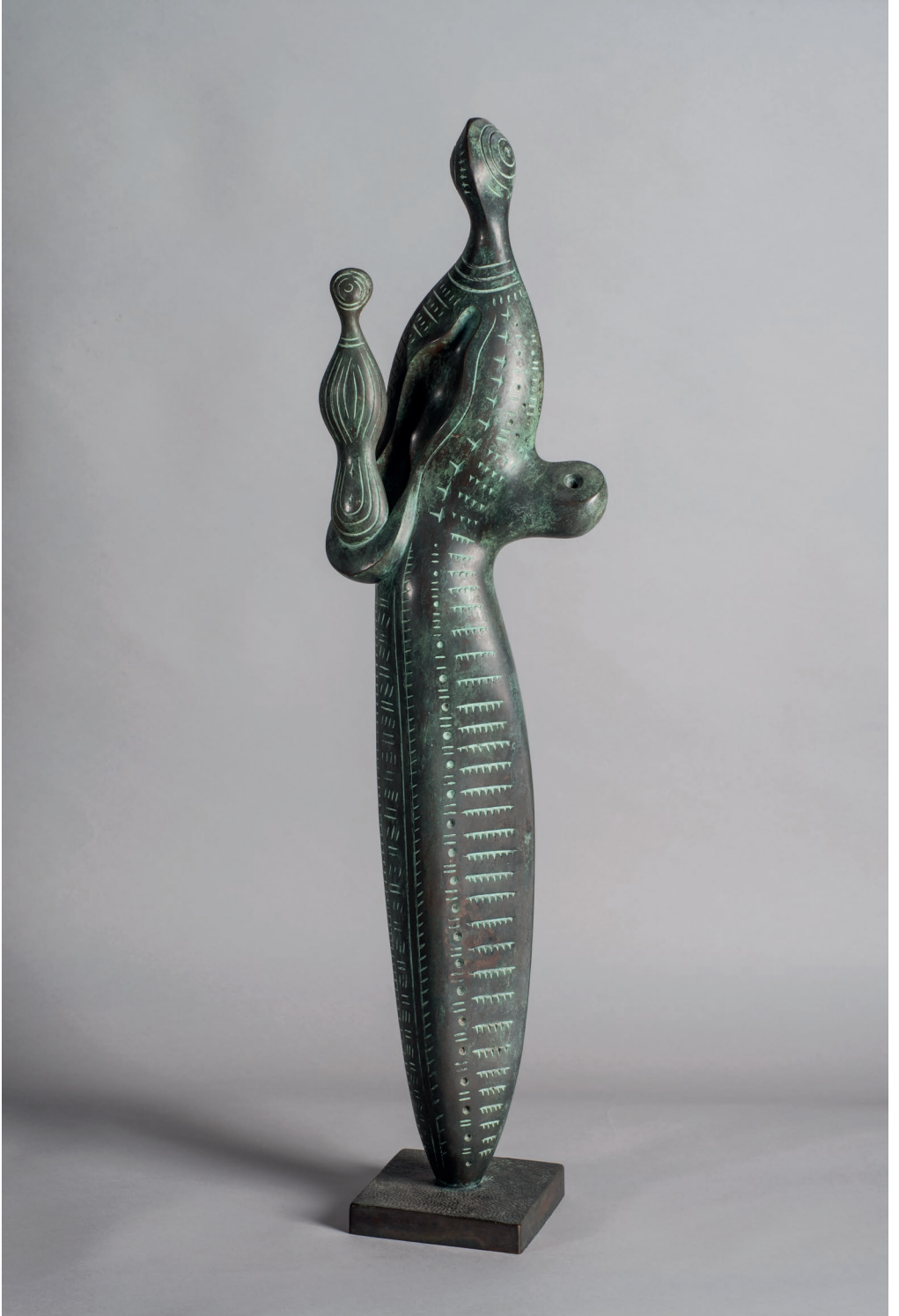
Ricardo Boix
Oviedo
Ciervos, 1929

Aquest bronze de 1962 al qual Vicente Aguilera va batejar com “la joia acaronada” és una replica de la peça de pedra de 1930 que hui s’exposa en el MNCARS. L’estilitzada línia, el moviment i sobretot les incisions, les que faria un forner en una massa de pa, ens remet en al seu passat, als seus orígens. La verticalitat i elegància, ens recorden les figures del Greco, aquelles que estaven més prop del diví que d’humà. La peça ressalta la força de la dona castellana, la seua maternitat, emulant el sentiment enarrelant que l’artista sent per la seua terra. A *Maternidad*, des d’un cos maternal amb forma de tronc emergeix el cos d’un xiquet de manera similar a una branca que sorgeix del tronc d’un arbre. Aquest naixement deixa obert un buit en el cos del qual sorgeix i així ens descobreix la doble naturalesa vegetal i humana de la figura (CIDA, Centre Internacional de Documentació Artística Vicente Aguilera Cerni).

*«És la vida
obrint-se pas
des de
l’interior,
deixant una
ferida»*

**Alberto (Sánchez
Pérez)**

Maternidad, 1929-1972

INTERACCIÓ

En aquesta tercera activitat, «Interacció», vam continuar treballant a partir de les obres proposades. En aquest cas vam proporcionar a les participants diferents eines perquè, usant tècniques artístiques variades – argila, pintures, imatges per a *collage*, material de dibuix...– generaren creacions pròpies inspirant-se en una de les obres seleccionades o en la seua maternitat. També podien, si ho preferien, fer fotografies, vídeos, escriure prosa o poesia. En definitiva, tenien la possibilitat de crear el que més els inspirara servint-se de la disciplina o tècnica que més els cridara l'atenció. Amb aquesta activitat continuem donant forma

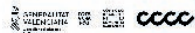
al propòsit de crear tribu, d'oferir moments de trobada entre les mares en què puguen expressar-se i parlar de la maternitat. A més, vam voler tornar a despertar l'interès de les mares per les activitats plàstiques i manuals perquè se sentiren motivades a explorar i investigar el món de l'art i les capacitats tècniques i creatives pròpies, amb l'objectiu de superar la idea –que anteriorment comentàvem amb la cita d'Abramović– que per a les dones mares és molt difícil dedicar-se a l'art. I és que, quan som xicotetes, no tenim por de llançar-nos a crear, a pintar, a provar diferents tècniques i a experimentar. No obstant això, amb el pas dels anys, la falta de costum i

PROJECTE MATER

INTERACCIÓ

**Dissabte
11 de juny**
a les 11h
Al MACVAC

MATER MATER MATER MATER MATER MATER

Collage a partir de les creacions realitzades en l'activitat *Interacció*

la vergonya s'apoderen de nosaltres. Naixen qüestions com «per a què?» o «per què?», per què fer alguna cosa que *a priori* no sembla productiva i que, a més, no se'ns dona, potser, especialment bé? A això se suma la lluita amb el temps, temps per a arribar a tot i per a, a vegades, bregar amb la doble jornada laboral. A través de l'activitat volem trencar tot això i crear en comunitat sense grans expectatives. Durant l'activitat vam veure com els exercicis plàstics poden ser usats com a eina terapèutica, com a sanació.

Fa ara més de vint-i-cinc anys, Concepción Gimeno escrivia el seu llibre sobre mares d'homes cèlebres i ens hi deixava citacions tan interessants com: «S'ha dit que l'estil és l'home; jo diria, aprofundint més el pensament, l'estil és la mare: perquè l'estil de cada autor reflecteix la fisonomia moral de la qual li va donar el ser» (1895: 17). Aquesta idea, encara que continua marcant la mare com l'única encarregada de l'educació del fill, afig la tesi —encara que és arriscada— que les idees, manera i costums de la mare defineixen fins i tot el gènere artístic o els temes que els artistes cultivaran (Gimeno, 1895: 15-20). Aquesta hipòtesi es veu reforçada des d'una perspectiva una mica més actualitzada, la teoria neofreudiana de Melanie Klein sobre l'art com a reparació. Segons la seua investigació, en la primera infància ja

apareixen sentiments d'amor i d'odi que es confronten i que es projecten sobre la figura de la mare. Ella seria l'encarregada de manejar els sentiments de l'infant i de —com bé mostra aquest concepte— reparar-los; d'ajudar-lo amb els seus conflictes i de forjar la seua personalitat. Que aquestes emocions es projecten sobre la mare no és casual, ja que ella és la persona amb qui estableix el primer lligam d'amor i que satisfà els seus desitjos. Així doncs, segons Klein, les persones que potser s'han vist apartades de la seua mare, inconscientment, buscaran aquest afecte en altres persones o el recrearan en l'art, que serà un refugi davant les dificultats. En aquest sentit es podria explicar la representació sublimada de la mare, que passaria a ser un subjecte idealitzat i fetitxitzat (Klein, 1929: 1-5). Les idees kleinianes ens exposen la manera com l'activitat pictòrica pot despertar-se a partir de buits que es reparen per si mateixos en omplir-se amb l'art i que donen lloc a obres carregades de simbolisme (Klein, 1930: 5-11). L'art com a reparació és una constant en la teoria estètica i, en el nostre cas, ens servirà per a «reparar» les experiències maternals negatives que les dones pateixen en tot el procés d'embaràs, part i criança, i per a reforçar les positives, com ara el sentiment de suport mutu i xarxa comunitària.

De fet, una de les dificultats recurrents que les mares participants en el projecte coincidien a assenyalar

Nerea Bella García, *Mater*, 2022

era la sensació de «criar sense xarxa», sense suports, idea que tan bé transmet Carolina de l'Olmo en *¿Dónde está mi tribu?* (2013). Com observa aquesta autora, fent referència a un proverbi africà, per a criar un bebè cal tota una tribu. Però, com es pot fer amb els ritmes de la xicoteta família nuclear moderna? Més que de la sensació, les mares ens van parlar de l'absència de tribu, moltes vegades mirant amb retrospectiva i recordant com generacions anteriors s'instal·laven a casa de la mare o la sogra; o com les veïnes eren una part activa de la criança dels fills. Actualment, es compta amb el suport dels avis i àvies, però més que per a acompanyar, per a substituir la mare mentre ella treballa. Però no totes volen tornar a aquest model, per a moltes aquesta idea també resulta aterridora pel fet de veure la seua maternitat exposada i qüestionada.

Amb la generalització del capitalisme s'inicia el que es coneix com a *cultura de les dues esferes*, en la qual la dona roman en l'àmbit privat i és l'home qui té vida pública. Encara que el cas de les dones de classe baixa –o en la majoria dels casos actuals– és diferent, atès que han d'eixir, per necessitat, al treball. Per tant, han d'ocupar-se de la llar, de la criança dels fills o de la cura de persones dependents –ancians, malalts...– i, a més, aportar un salari (Comins, 2008).

En definitiva, ens trobem davant d'una crisi total de les cures. No sols per a les persones dependents, bebès en el cas que ens ocupa, sinó també per a les noves mares, que es troben soles en un moment físic i psicològic de vulnerabilitat.

Ja posades en context, comentarem les obres que van crear les mares en el taller «Interacció». Moltes d'elles, la majoria, van optar per fer un *collage*. En observar-los, és inevitable fixar-nos en alguns dels missatges triats i plasmats. Hi podem llegir frases com ara «no coneixen les dones» (*Fig.1*), «el silenci fèrtil» (*Fig.2*), «vull els meus fills però em penedisc de la maternitat» (*Fig.3*) –cosa que ens recorda en el llibre *Madres arrepentidas* (2016), d'Orna Donath–; el manifest «No somos vasijas»² (*Fig.4*), que és una crida

²Més informació sobre el manifest: <https://nosomosvasijas.eu/>.

en contra dels ventres de lloguer, o la imatge futurista de *Mujer Hoy* (Fig.5). D'altra banda, en el cas de les persones que es van decantar per la pintura trobem imatges totalment naïf, delicades i tendres (Fig.6 y Fig.7). Tal vegada la tècnica triada també ens revela informació sobre la maternitat de la dona en qüestió.

A més, l'únic home que va participar-hi va optar per mostrar la maternitat carregada de delicadesa, suavitat i placidesa (Fig.8). Tant ells com elles representen una mare endolcida; la diferència és que les dones ho fan des de l'experiència pròpia i els homes des de la seua perspectiva com a fills o pares.

Figura 1, Obres de les participants al taller d'Interacció.

Figura 2, Obres de les participants al taller d'Interacció.

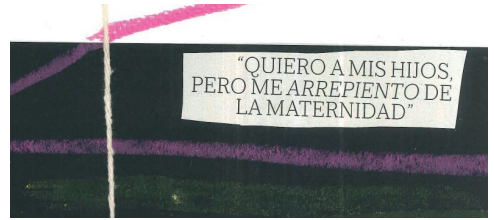

Figura 3, Figura 4 y Figura 5, Obres de les participants al taller d'Interacció.

Figura 6, Obres de les participants al taller d'Interacció.

Figura 7, Obres de les participants al taller d'Interacció.

Referències

COMINS, IRENE (2008). *La ética del cuidado y la construcción de la paz*, Barcelona: Icaria.

DEL OLMO, CAROLINA (2013). *¿Dónde está mi tribu? Maternidad y crianza en una sociedad individualista*, Madrid: Clave Intelectual.

DONATH, ORNA (2016). *Madres arrepentidas. Una mirada radical a la maternidad y sus falacias sociales*, Múnich: Penguin Random House.

KLEIN, MELANIE (1929). «Situaciones infantiles de angustia reflejadas en una obra de arte y en el impulso creador» en *Obras Completas de Melanie Klein. Biblioteca de Psicoanálisis*. Disponible en: https://www.academia.edu/6287251/Bibliotecas_de_Psicoan%C3%A1lisis_Obras_Completas_de_Melanie_Klein

KLEIN, MELANIE (1930). «La importancia de la formación de símbolos en el desarrollo del yo» en *Obras Completas de Melanie Klein. Biblioteca de Psicoanálisis*. Disponible en: https://www.academia.edu/6287251/Bibliotecas_de_Psicoan%C3%A1lisis_Obras_Completas_de_Melanie_Klein

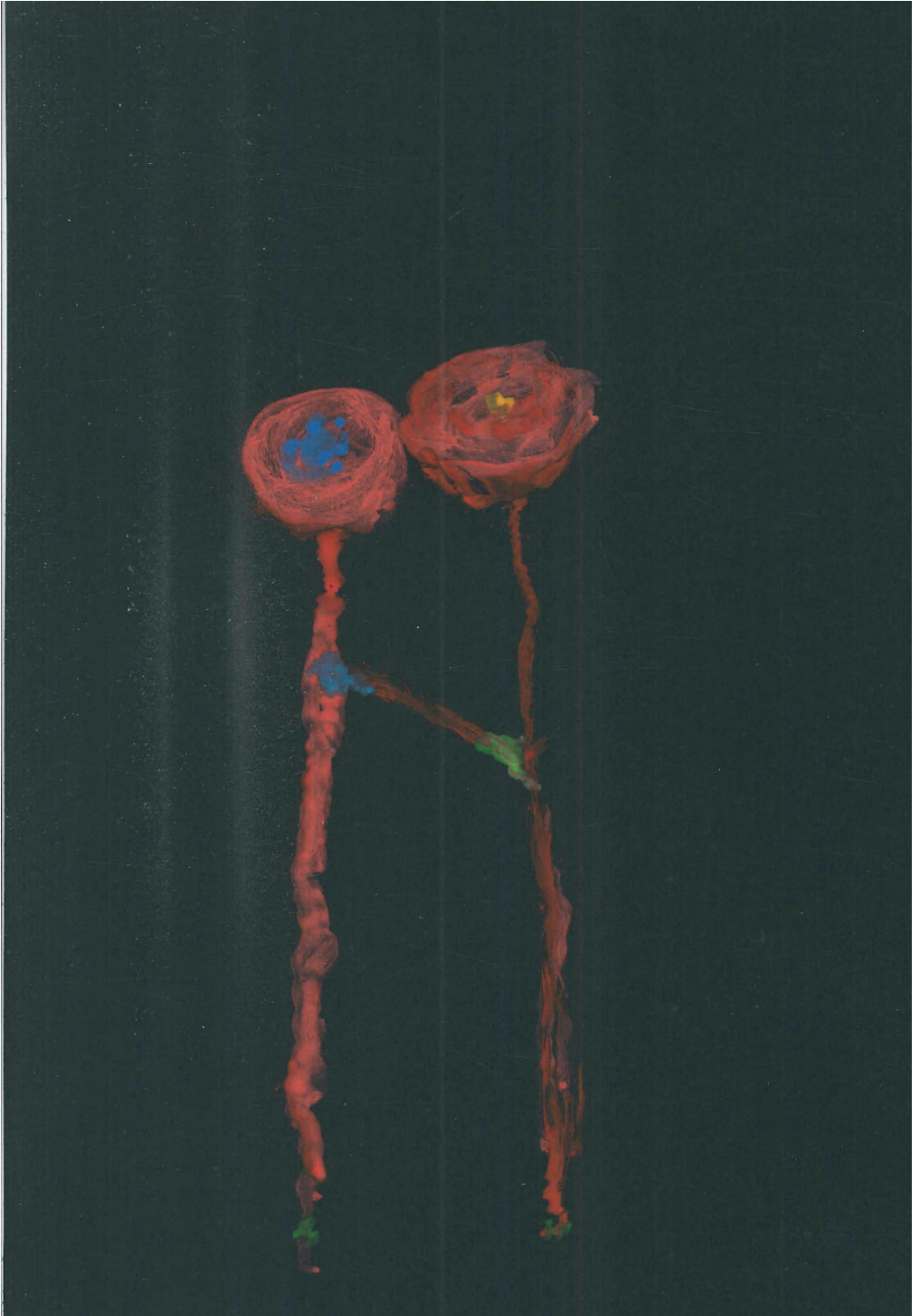

Figura 8, Obres de les participants al taller d'Interacció.

EXPOSICIÓ

L'exposició suposa la darrera activitat del projecte i funciona a manera de recull, de conclusió, de tota la investigació i participació. A ella, exposem obres que pertanyen al fons del MACVAC i que ens han inspirat, bé per ser maternitats de manera explícita o per evocar-nos-la. Però aquestes obres no van acompanyades d'un discurs oficial, generat per l'artista, la comissaria o per crítics d'art, aquestes obres dialoguen directament amb el testimoni de les mares, protagonistes del nostre recorregut.

A més, també estan presents altres interpretacions, fetes tant per mares com per persones que no ho són, però s'hi interessen per la maternitat, recopilades a través de les xarxes

socials. Concretament, de l'Instagram [@mater.reset](https://www.instagram.com/mater.reset). Aquests fragments són un clar exemple del poder positiu de les xarxes –que de vegades també ens mostren l'altra cara de la moneda–, que ens han servit com a altaveu i que han aproximat *Mater* a gent que, per qüestions diverses –geogràfiques, malaltia o per la pròpia maternitat–, no podia participar presencialment. Obrir els museus i expandir els seus horitzons també passa, en la meua opinió –encara que sense perdre la presencialitat–, per ací, per obrir-lo digitalment. Unes xarxes ben gestionades són una gran oportunitat. Exemple d'açò, relacionat de nou amb la maternitat, serien multitud de comptes d'activisme feminista i de divulgació d'informació relacionada

amb la maternitat, com poden ser, a Instagram, [@malasmadres](#), [@institutoyem](#), [@laiacasadevall_matrona](#), [@criar.cat](#), entre moltes altres.

A banda dels testimonis junt amb les obres, també trobem a l'exposició un panell amb un collage realitzat a partir de les obres que vam realitzar a la tercera activitat, interacció, incloent-hi les creacions de totes, com una sola, dins del museu.

Per acabar, volem que aquesta part també tinga l'essència participativa de tot el projecte.

Convidarem a qualsevol persona que la visite a què, com les nostres protagonistes, reflexione sobre les obres de l'exposició des de les seues experiències personals. Per a això deixarem a la disposició dels visitants, a la sala, un formulari en el qual podran deixar escrita la seua interpretació, opinió o altres qüestions sobre l'experiència estètica viscuda durant l'exposició. Aquests formularis es depositaran en una caixa i, amb el tancament de l'exposició, seran recollits, generant així nous discursos que bé podrien donar lloc a futurs tallers i exposicions.

Nerea Bella García, *Mares*, 2022

Textos en Castellano

Mater en el papel

La historia iconográfica de la maternidad habla inevitablemente de la relación entre las mujeres y el poder personal y político del hombre.

Bosco, 2015

Mater es un proyecto que busca ofrecer, como dice el nombre de la convocatoria en la que se inscribe –Reset. Relecturas de género y multiculturalidad del Consorcio de Museos de la Generalitat Valenciana–, nuevas lecturas sobre cuestiones tan importantes como las que aparecen en su enunciado, y que en nuestro caso se traducen en relecturas sobre la maternidad. Para ello daremos voz a las madres, situándolas en el centro. A lo largo de la historia del arte encontramos numerosísimas imágenes de la maternidad, pero (como ocurre en tantas y tantas temáticas) están mayoritariamente realizadas por artistas hombres, sin escuchar las experiencias maternas. Sin duda, esto nos recuerda el título y el contenido del libro *Siempre han hablado por nosotras*, de Najat el Hachmi. Con *Mater* queremos extraer del ámbito privado la cuestión de maternidad y a sus protagonistas, sean artistas o no, para «apropiarnos» de un espacio tan público como un museo. Mediante cuatro diferentes actividades –presentación, reflexión, interacción y exposición– hemos tratado de crear un lugar de convivencia, una tribu, donde diversas madres han podido compartir sus vivencias, ser escuchadas y donde, a través de sus experiencias personales, de su subjetividad individual, han ido construyendo un discurso colectivo.

Si queremos responder a una de las cuestiones centrales del feminismo: ¿de dónde proviene la desigualdad?, deberemos analizar, necesariamente, la maternidad y cómo ha ido evolucionando a la hora de representarla. En mi opinión, realizar un análisis y revisión crítica de las producciones culturales en torno a la maternidad es enormemente útil, dado que este hecho ha supuesto la «excusa perfecta» para mantener a las mujeres ligadas al ámbito privado, con todas las desigualdades y formas de dependencia –políticas, económicas, sociales– que esto conlleva, generando a su vez discursos políticos, mitos y otros productos que justifican y legitiman estas desigualdades, favoreciendo la ideología patriarcal y derivando así «cuestiones de hecho», realidades, en «cuestiones de derecho», convirtiéndolas en universales y necesarias (Marín, 1996: 101-103).

Con la llegada del feminismo –y, las nuevas representaciones que nacen con él– se intenta situar a las mujeres en el centro, darles el protagonismo obligado.

Ella no es un mero útero, tampoco la abnegada criadora; se la propone más sincera, carente de toda idealización y edulcoramiento. También, desde el feminismo, se apuesta por diferentes modelos de mater/paternidades, libres de estereotipos sexistas, que van más allá de la biología y demuestran que una maternidad, embarazo, lactancia, crianza... subversiva, feminista, es posible. Pero el reduccionismo y la apropiación patriarcal de la figura de la madre sigue siendo un reto al que hoy en día nos enfrentamos. En mi opinión, no podemos dejar que esto ocurra, ya que la maternidad, como hemos dicho, es más que gestar. Es necesario poner en valor la figura de la madre, que sigue siendo invisible en muchos aspectos y que aún nos presenta muchos retos. Esto es, precisamente, lo que buscamos hacer con este proyecto, dar voz a las madres y que estas ofrezcan su propia perspectiva sobre cómo ver el arte, concretamente sobre una selección de obras que pertenecen al fondo del Museu de Vilafamés y que tienen que ver con la maternidad.

Las personas a las que va destinado el proyecto son, principalmente, las madres; aunque también lo será cualquier persona que sea partícipe del mismo en su última actividad: la exposición, o en las redes sociales. Está dirigido a cualquier persona que sea madre o que se interese por la maternidad y el maternaje. No sólo ese orienta a las mujeres que han sido madres biológicas, sino a aquellas personas que –independientemente de su identidad de género– han maternado, que han formado parte activa de la crianza; a aquellas personas que desean ser madres y que, por sus circunstancias, sean cuales sean, no lo son. En definitiva, a personas muy diversas.

Asimismo, otro de los objetivos con el que emprendo este proyecto es el de ofrecer a las madres de la zona un espacio de encuentro. El museo y sus obras, pasarán a actuar como mediadores. Como muchas madres cuentan, la maternidad se encuentra, en varios casos, marcada por la soledad. Especialmente en las sociedades contemporáneas y en contextos urbanos, en los que el ritmo frenético de la vida no nos deja poner el foco en ellas y en sus criaturas. Esta dinámica se vuelve más agresiva cuando esa soledad es objetiva, ya que quizás no existe familia cercana, pareja u otras redes de apoyo comunitario en las que apoyarse. Aunque también pueden sentir soledad subjetiva –por sentirse cuestionadas y criticadas, o por no contar con apoyo suficiente. Toda esta carga –física y mental– que sigue conllevando la crianza hace totalmente necesario que existan infraestructuras –formales e informales– de apoyo para las madres. Lugares donde sentirse acompañadas. En este sentido, el museo pasará a convertirse en la «sede» de esta nueva «tribu» de madres que participarán en el proyecto, generando así nuevos y diferentes usos a un espacio secularmente

masculinizado. Y es que, como reflexionaba Linda Nochlin en su artículo *¿Por qué no ha habido grandes mujeres artistas?* (1971) no es que las mujeres seamos menos dadas al arte, sino que nuestras instituciones y educación hacen pensar a algunas mujeres que los centros de arte no son sus espacios. De hecho, en el propio contexto del arte contemporáneo algunas artistas manifiestan sus dudas sobre que las madres puedan llegar a ser grandes artistas. Vemos que Marina Abramovic, «la abuela de la *performance*», opina que:

Las mujeres no están tan preparadas para sacrificarse por el arte como los hombres. Las mujeres quieren tener familia e hijos y además dedicarse al arte. Pero, siento decirlo, eso no es posible. Tenemos un cuerpo y para ser artista hay que consagrarlo a ello por completo. El arte exige el sacrificio de todo, incluida la vida normal (cit. en Alonso, 2019).

En este caso, la artista también cree que cuando se es madre se abandona el egoísmo, porque la maternidad es más bien todo lo contrario, y que para ser artista y poder crear libremente se necesita precisamente esto, egoísmo, libertad y tiempo completo. Aunque se hace desde un punto de vista diferente al habitualmente patriarcal, la conclusión es la de siempre: la maternidad consume el tiempo de la madre y elimina otras posibles dedicaciones, abocándola a esa soledad que mencionábamos.

Referencias

ALONSO, Mónica (2019). «Arte, feminismo y maternidad», en *Arte y cultura visual: MAV. Artistas visuales españolas. Bienal. Miradas de mujeres*. Disponible en: <https://www.m-artey-culturavisual.com/2015/03/19/arte-feminismo-y-maternidad/>

BOSCO, Roberta (2015). «La maternidad como campo de batalla», en *El País. Cultura*. Disponible en: https://elpais.com/cultura/2015/08/25/actualidad/1440524957_995727.html

MARÍN TORRES, Joan M. (1996). «Mujer: Mito, tragedia y cotidianidad» en *Asparkia. Investigación feminista*, núm. 6. Castellón: Universitat Jaume I, págs. 101-115.

NOCHLIN, Linda (1971). «Why Have There Been No Great Women Artists?» en *ArtNews, Art and Sexual Politics: Why Have There Been No Great Women Artists?*, B. HESS, THOMAS Y ELIZABETH C. BAKER (EDS).

Mater en el museo

Cuando se inicia un proyecto y pasa del papel a su materialización, se afrontan, siempre con ilusión, diferentes retos. En nuestro caso el reto principal, desde el comienzo, era conseguir movilizar a las madres para que se sumaran y fueran parte de *Mater*. La participación y el encuentro comunitario puede resultar compleja, en casos incompatible, con nuestros frenéticos ritmos de vida. Esto, añadido al individualismo, que nos han cerrado todavía más en nosotros mismos a raíz de la pandemia, eran nuestros caballos de batalla. *Mater* no hubiera podido existir sin las madres.

En nuestro caso, la respuesta a la llamada del proyecto ha sido muy positiva, un grupo no muy numeroso pero muy activo de personas, hemos disfrutado enormemente con las actividades propuestas, y hemos acabado diciendo: «tendríamos que hacerlo más, qué pena que se acabe, el tiempo me ha pasado volando». Me complace escribir que los objetivos se han cumplido. Hemos generado discursos, hemos compartido experiencias, hemos hecho nuestro el espacio que nos ofrecía el Museu de Vilafamés –acogedor y especial– y, especialmente, nos hemos conocido, reconocido y apoyado.

A través de las cuatro actividades, que a continuación detallaremos, hemos recorrido muchos temas relacionados con la maternidad y su reflejo en el arte –pérdida gestacional, conciliación, lactancia, violencia obstétrica– e, inevitablemente, hemos establecido paralelismos entre la vivencia propia y cotidiana y el ideal de la maternidad, el discurso oficial, perpetuado, en muchas ocasiones, a través de la cultura.

Presentación

En primer lugar, y con el fin de conocernos y reconocernos, el proyecto comenzó con unas jornadas de toma de contacto, en las que invitamos a todas aquellas personas que quisieran sumarse a la idea. Con este fin planteamos varias actividades. Durante todo un primer fin de semana pudimos disfrutar de una feria de artesanías organizada por el colectivo artístico local *Massa pa la carabassa*. Posteriormente, se presentó el proyecto, anunciando las actividades sucesivas abiertas a la participación. Por último, dialogamos en torno a un *chester* con la matrona Isabel Barreda Simó, actividad en la cual observamos

los paralelismos y diferencias entre la perspectiva artística-cultural y la sanitaria en el campo de la maternidad y, concretamente, en el parto.

Pasemos a describir ahora con un poco más de detalle las dos actividades señaladas: la realización de la feria y el encuentro con la matrona. Respecto a la primera, podemos preguntarnos el porqué de empezar este proyecto con una feria de artesanía. La idea la teníamos clara: si el mundo del arte ha estado sembrado (hasta tiempos bien recientes) de nombres masculinos, cuando nos paseamos por una feria de artesanía nos encontraremos, principalmente, con mujeres. Son ellas las que todavía siguen más ligadas a estos trabajos de creación manual. Mientras que los hombres reciben el rédito intelectual que comporta el «gran arte», las mujeres toman como propio lo cotidiano, lo que se hace lentamente muchas veces en espacios cercanos al lugar de residencia (cuando no se hace en las mismas casas). Encontramos muchas artesanas que concilian este trabajo con la maternidad. Y en algunos casos, también, con su trabajo principal, dando lugar a una doble o triple jornada laboral.

En nuestro caso, con la realización de la feria queríamos ligar la artesanía (y a las mujeres que la realizan) al gran arte, al museo, abriendo las puertas, creando vínculos y diluyendo fronteras. Además, queríamos que el colectivo artístico de Vilafamés, *Massa pa la carabassa*, fundado por dos artesanas locales, así como las personas que regularmente acuden a sus ferias, se sintieran invitadas al museo, que abrió las puertas todo el fin de semana para acogerlas. Artesanía y arte se encontraban, al fin y al cabo ambos son mundos en los que las manos y el corazón se sitúan como puntas de flecha de la experiencia.

Por otra parte, y como decíamos, otra de las actividades de la presentación del proyecto se relacionaba con una presentación de la maternidad por una profesional de este campo. De ahí que se invitara a participar en *Mater* a Isabel Barreda Simó, matrona, con una larga trayectoria profesional, gerente del Centre d'educació maternal «Mare» y fundadora de la Associació de suport a la lactància materna «Mamare». Junto a ella realizamos un coloquio en formato *chester* donde hablamos de historia de la maternidad y de la profesión de las matronas, de violencia obstétrica, de lactancia, de la maternidad como mercado de consumo y de la idealización del parto, estableciendo paralelismos entre su perspectiva, la sanitaria, la nuestra y la artística-cultural. El video con la charla completa está disponible en https://www.instagram.com/tv/cei0ixzpdpc/?utm_source=ig_web_copy_link

Reflexión

Como sabemos, la gran mayoría de obras icónicas de la historia del arte están realizadas por hombres. También son mayoritariamente de hombres las que encontramos en el MACVAC, si bien en los últimos años se ha producido un acercamiento entre los números. Entre los temas del arte, la maternidad ha sido un tópico central, un tema ampliamente representado desde las primeras manifestaciones artísticas hasta hoy. La historia de las mujeres va inevitablemente relacionada con la historia de la maternidad, porque durante muchos siglos las mujeres hemos sido leídas, juzgadas y valoradas muy especialmente en los roles de madre y esposa.

Los estudios sobre maternidad han sido un tópico central para las teóricas feministas desde los años sesenta, y aún hoy día es un tema que genera numerosos debates. Existen muchas maneras de entender la maternidad, muchas maternidades –al igual que son muchos los planteamientos feministas–, pero desde algunas partes del movimiento aún sigue habiendo resistencias a abrazar la maternidad, puesto que esta ha sido utilizada en contra de la mujer como «excusa perfecta» para, sirviéndose de la diferencia sexual, mantenerla en la alteridad absoluta, recluida en lo privado.

En nuestro proyecto, su primera fase consistió, precisamente, en abordar las obras que, en el Museo, nos remitían a la maternidad, al tiempo que dar voz a las propias madres para interpretarlas. Estas, con sus propios testimonios y reflexiones estéticas, ofrecieron un punto de vista diferente al hegemónico o al del discurso oficial, en caso de haberlo, del artista o los críticos de arte. Conseguimos un marco de interacción con el arte contemporáneo, un tipo de arte que muchas veces es rechazado por su difícil nivel de acceso. Y es que las formas de la vanguardia expulsaron de su seno lo más conocido y convencional para deslizarse en unos parámetros no fácilmente accesibles. El siglo XX aportó distintos tipos de narración formal, que empezaron por la distorsión del color y la figura y que continuó por la abstracción y por numerosas maneras de expresión siempre fuera de la convención. En este sentido, aunque resulte inicialmente de difícil aproximación, también es cierto que es capaz de suscitar espacio de amplia reflexión, en el que las propias experiencias vitales, sentimientos o gustos cobran más protagonismo, haciendo que la interpretación de la obra sea única. Si algo es característico del cambio en el paradigma del arte desde las vanguardias, es que las nuevas formas ya no buscan ser mimetizar la realidad,

sino llegar al espectador provocando sentimientos de lo más variados, apelando a su emotividad, conmoviendo o, incluso, enojando.

Las obras concretas que propusimos para la reflexión eran, naturalmente –teniendo en cuenta la naturaleza de los fondos del museo– de arte contemporáneo, con todas lo que ello conlleva, tal como hemos visto. Pertenecen, por otra parte, a un contexto bastante acotado, siendo en su mayoría del final del siglo pasado. Muchas de ellas, a pesar de su modernidad, siguen mostrándonos una maternidad sublimada, delicada, suave y plácida. Sin embargo, otras nos muestran maternidades y figuras femeninas diferentes, ofreciendo distintas perspectivas. Esta realidad suscitó numerosas reflexiones entre las participantes.

Interacción

En esta tercera actividad, *Interacción*, seguimos trabajando a partir de las obras propuestas. En este caso proporcionamos a las participantes diferentes herramientas para que, usando técnicas artísticas variadas –desde arcilla, pinturas, imágenes para collage, material de dibujo...–, generaran sus propias creaciones inspirándose o bien en una de las obras seleccionadas o bien en su propia maternidad. También podían, si lo preferían, hacer fotografías, vídeos, escribir prosa o poesía. En definitiva, tenían la posibilidad de crear lo que más les inspirara sirviéndose de la disciplina o técnica que más les llamase la atención. Con esta actividad seguimos trabajando el propósito de crear tribu, de ofrecer momentos de encuentro entre las madres en los que pudieran expresarse y hablar de su maternidad. Además, quisimos volver a despertar su interés por las actividades plásticas y manuales para que se sintieran motivadas a explorar e investigar el mundo del arte y sus capacidades técnicas y creativas, superando así la idea –que anteriormente comentábamos con la cita de Abramovic– de que para las mujeres madres es muy difícil dedicarse al arte. Y es que, cuando somos pequeñas no tenemos miedo a lanzarnos a crear, a pintar, a probar diferentes técnicas y a experimentar. Sin embargo, con el paso de los años, la falta de costumbre y la vergüenza se apodera de nosotras. Nacen cuestiones como «¿para qué?» o «¿por qué?», por qué hacer algo que a priori no parece productivo y que, además, no se nos da, quizás, especialmente bien. A ello se suma la lucha con el tiempo, tiempo para llegar a todo y para, en ocasiones, lidiar con la doble jornada laboral. A través de *Interacción*, queremos romper con todo ello y crear en comunidad sin grandes expectativas. Durante la actividad vimos cómo los ejercicios plásticos pueden ser usados como herramienta terapéutica, como sanación.

Hace ahora más de veinticinco años, Concepción Gimeno, escribía su libro sobre madres de hombres célebres y en él nos dejaba citas tan interesantes como: «Se ha dicho que el estilo es el hombre; yo diría, ahondando más el pensamiento, el estilo es la madre: porque el estilo de cada autor refleja la fisonomía moral de la que le dio el ser» (1895: 17). Esta idea, aunque sigue marcando a la madre como la única encargada de la educación del hijo, añade la tesis –aunque esta es arriesgada– de que las ideas, manera y costumbres de la madre definen incluso el género artístico o los temas que los artistas cultivarán (Gimeno, 1895: 15-20). Esta hipótesis se ve reforzada desde una perspectiva un poco más actualizada, con la teoría neofreudiana de Melanie Klein sobre el arte como «reparación». Según su investigación, en la primera infancia ya aparecen sentimientos de amor y de odio, que se confrontan y que se proyectan sobre la figura de la madre. Ella sería la encargada de manejar los sentimientos del infante y de –como bien dice su concepto– repararlos; de ayudarle con sus conflictos forjando su personalidad. Que estas emociones se proyecten sobre la madre no es casual, ya que ella es la persona con la que establece el primer lazo de amor y la que satisface sus deseos. Así pues, según Klein, las personas que quizás se han visto apartadas de su madre, inconscientemente, buscarán este afecto en otras personas o lo recrearán en el arte, que será un refugio ante las dificultades. En este sentido se explicaría la representación sublimada de la madre, que pasaría a ser un sujeto idealizado y fetichizado (Klein, 1929:1-5). Las ideas kleinianas nos exponen cómo la actividad pictórica puede despertarse a partir de vacíos, reparándose a sí mismos al llenarlos con el arte y dando lugar a obras cargadas de simbolismo (Klein, 1930: 5-11). El arte como reparación es una constante en la teoría estética y, en nuestro caso, nos servirá para «reparar» aquellas experiencias maternas negativas, que las mujeres sufren en todo el proceso de embarazo, parto y crianza y para reforzar las positivas, como el sentimiento de apoyo mutuo y red comunitaria.

De hecho, una de las dificultades recurrentes en las que coincidían las madres participantes en el proyecto era la sensación de «criar sin red», sin apoyos, idea que tan bien transmite Carolina del Olmo en *¿Dónde está mi tribu?* (2013). Como observa esta autora haciendo referencia a un proverbio africano, para criar un bebé hace falta toda una tribu. Pero, ¿cómo hacerlo con los ritmos de la pequeña familia nuclear moderna? Más que de la sensación de tribu, las madres nos hablaron de la carencia de esta, muchas veces mirando con retrospectiva, recordando cómo generaciones anteriores se instalaban en casa de la madre o la suegra; o cómo las vecinas formaban parte activa de la crianza de los hijos. Actualmente, se cuenta con el apoyo de los abuelos y abuelas, pero más que para acompañar, para sustituir a la madre mientras ella trabaja. Pero no todas

quieren volver a este modelo, para muchas esta idea también resulta aterradora por el hecho de ver su maternidad expuesta y cuestionada.

Con la generalización del capitalismo se inicia lo que se conoce como «cultura de las dos esferas»; en la que la mujer está en lo privado y es el hombre quien tiene vida pública. Aunque el caso de las mujeres de clase baja –o en la mayoría de casos de la actualidad– es diferente, dado que deben salir, por necesidad, al trabajo; teniendo, por tanto, que ocuparse del hogar, de la crianza de los hijos o del cuidado de personas dependientes –ancianos, enfermos...– y, además, de aportar un salario (Comins, 2008).

En definitiva, nos encontramos ante una total crisis de los cuidados. No solo para los dependientes, en el supuesto de que nos ocupa bebés, sino también para las nuevas madres, que se encuentran solas en un momento físico y psicológico de vulnerabilidad.

Ya puestas en contexto, pasaremos a comentar las obras que crearon las madres en el taller *Interacción*. Muchas de ellas, la mayoría, optaron por hacer un *collage*. Al observarlos es inevitable fijarnos en algunos de los mensajes escogidos y plasmados. En ellos podemos leer frases como «no conocen a las mujeres» ; «el silencio fértil»; «quiero a mis hijos pero me arrepiento de la maternidad» –que nos recuerda en el libro *Madres arrepentidas* (2016), de Orna Donath– ; el manifiesto «no vasija», que supone un llamamiento en contra de los vientres de alquiler; o la imagen futurista de la «mujer hoy». Por otro lado, en el caso de las personas que se decantaron por la pintura encontramos imágenes totalmente naifs, delicadas y tiernas. Tal vez, la técnica escogida también nos revele información sobre la maternidad de la mujer en cuestión. Además, en el caso del único hombre que participó, optó por mostrar la maternidad cargada de delicadeza, suavidad y placidez. Tanto ellos como ellas representan a una endulzada madre, la diferencia es que las mujeres lo hacen desde la experiencia propia y los hombres desde su perspectiva como hijos o padres.

Referencias

COMINS, Irene (2008). *La ética del cuidado y la construcción de la paz*, Barcelona: Icaria.

DEL OLMO, Carolina (2013). *¿Dónde está mi tribu? Maternidad y crianza en una sociedad individualista*, Madrid: Clave Intelectual.

DONATH, Orna (2016). *Madres arrepentidas. Una mirada radical a la maternidad y sus falacias sociales*, Múnich: Penguin Random House.

KLEIN, Melanie (1929). «Situaciones infantiles de angustia reflejadas en una obra de arte y en el impulso creador» en *Obras Completas de Melanie Klein. Biblioteca de Psicoanálisis*. Disponible en: https://www.academia.edu/6287251/Bibliotecas_de_Psicoan%C3%A1lisis_Obras_Completas_de_Melanie_Klein

KLEIN, Melanie (1930). «La importancia de la formación de símbolos en el desarrollo del yo» en *Obras Completas de Melanie Klein. Biblioteca de Psicoanálisis*. Disponible en: https://www.academia.edu/6287251/Bibliotecas_de_Psicoan%C3%A1lisis_Obras_Completas_de_Melanie_Klein

Exposición

La exposición para la cual se está escribiendo este catálogo supone la última actividad del proyecto *Mater* y funciona a modo de resumen activo de todas las actividades llevadas a cabo por las personas que participaron en él. Parte de la idea de exponer las obras en torno a las cuales reflexionamos: pinturas y esculturas que pertenecen al fondo del Museo de Vilafamés y que nos han inspirado durante el proyecto, bien por ser maternidades de manera explícita o por evocárnosla. Pero estas obras no van acompañadas de un discurso oficial, generado por el artista, la comisaria o por críticos de arte, estas obras dialogan directamente con el testimonio de las madres, protagonistas de nuestro recorrido.

Además, también están presentes otras interpretaciones, hechas tanto por madres como por personas que no lo son, pero se interesan por la maternidad, recopiladas a través de las redes sociales. Concretamente, del Instagram @mater.reset. Estos fragmentos son un claro ejemplo del poder positivo de las redes –que a veces también nos muestran la otra cara de la moneda–, que nos han servido como altavoz y que han aproximado *Mater* a gente que, por cuestiones diversas –geográficas, enfermedad o por la propia maternidad– no

podía participar presencialmente. Abrir los museos y expandir sus horizontes también pasa, en mi opinión –aunque sin perder la presencialidad–, por abrirlo digitalmente, ya que unas redes bien gestionadas son una gran oportunidad. Ejemplo de esto, relacionado de nuevo con la maternidad, serían multitud de cuentas de activismo feminista y de divulgación de información relacionada con la maternidad, como pueden ser, nuevamente en Instagram, [@malasmadres](#), [@institutoyem](#), [@laiacasadevall_matrona](#), [@criar.cat](#), entre otras muchas.

Además de los testimonios, junto a las obras, también encontramos un panel con un *collage* realizado a partir de las obras que realizamos en la tercera actividad, *Interacción*, incluyendo las creaciones de todas, como una sola, dentro del museo.

Para acabar, queremos que esta última actividad del proyecto también tenga esencia participativa, es decir, que los visitantes de la exposición puedan interactuar de algún modo con la misma. Invitaremos a cualquier persona que la visite a que, como nuestras protagonistas, reflexione sobre las obras de la exposición desde sus experiencias personales. Para ello dejaremos a disposición de los visitantes, en la sala, un formulario en el cual podrán dejar escrita su interpretación, opinión u otras cuestiones sobre la experiencia estética vivida durante la exposición. Estos formularios se depositarán en una caja y, con el cierre de la exposición, serán recogidos, generando así nuevos discursos que bien podrían dar lugar a futuros talleres y exposiciones.

Nerea Bella García, participants de *Mater*, 2022

Agraïments

Aprofite aquestes pàgines per a agrair a totes aquelles persones i entitats que han fet possible que *Mater* siga una realitat. Aquest projecte naix de l'esperança per crear nous discursos d'un tema que m'apassiona, la maternitat. Encara que no soc mare la maternitat ja em travesa.

En primer lloc, vull donar gràcies al Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana per apostar per mi, una persona jove que inicia la seua carrera amb moltíssima il·lusió, i per creure en el meu projecte.

També gràcies a l'Ajuntament de Vilafamés per facilitar-nos el desenvolupament de totes les activitats.

Altrament, vull correspondre al col·lectiu artístic *Massa pa la carabassa* i a totes les meravelloses artesanes que van compartir el primer cap de setmana de presentació.

Així mateix, agraïsc a Alba Iris i, sens dubte, a Isabel, la seua predisposició per a xerrar amb mi sobre la seua professió, matrones. El *chester* va ser, per a mi, un moment preciós que recordaré.

Sens dubte, estic més que agraïda al Museu d'Art Contemporani Vicent Aguilera Cerni i a tot el seu equip, sempre disposat, que m'ha ajudat tant, obrint-me les portes i treballant braç a braç perquè tot sortira perfecte. Vull posar en relleu el suport de la seua directora, Rosalía, que ha sigut clau, junt amb Juanma i Juncal, en la meua formació, descobrint-me el que és la meua passió: l'estètica i l'art contemporani. Sóc molt afortunada de poder treballar i aprendre de cadascun de vosaltres.

Igualment, vull mostrar-li tota la meua gratitud a Raquel, dissenyadora d'aquest projecte, per acompanyar-me en aquest camí, per compartir, crear i créixer professionalment juntes.

I GRÀCIES (en majúscula) a totes les que heu participat activament en *Mater*, tant presencialment com a les xarxes. Marta, Celina, Jovita, Mónica, Llúcia, Roberta, Belén, Claudia, Patri i totes les demés. Vosaltres sou l'essència de *Mater*.

Per acabar, volia agrair a la meua família, a mon pare; a Juan Pablo, que és altre suport essencial i, per descomptat a ma mare, que sempre està amb mi a cada pas.

Aquest catàleg va ser acabat el 7 de setembre de 2022, quan es complien 163 anys que el Big Ben es va posar en funcionament i 67 que al Perú les dones van aconseguir el dret al vot femeni.

Va ser compost en els tipus Times New Roman (Monotype) i Montserrat (Julieta Ulanovsky). Es va imprimir en els tallers d'Algràfic en paper estucat mat a Almassora.

Mater de Nerea Bella García és un projecte produït pel Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana a través de la convocatòria Reset. Relectures de gènere i multiculturalitat en col·laboració amb el MACVAC Realitzat al 2022

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSORCI
DE MUSEUS
DE LA
COMUNITAT
VALENCIANA

AJUNTAMENT
DE VILAFAMÉS

MACVAC
MUSEU D'ART CONTEMPORANI VICENTE AGUIRRE CORTI

